

M

Kertész
Ákos

A

K

R

A

TREND

KERTÉSZ ÁKOS
MAKRA

Kertész Ákos

MAKRA

TREND

A kötet az alábbi kiadás alapján készült:
Kertész Ákos: *Makra*
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1973

Borítóterv: Müller Péter

*Minden jog fenntartva, a kiadvány egészének vagy bármely részének
a kiadó írásos engedélye nélküli sokszorosítása, másolása,
egyéb engedélyköteles felhasználása – beleértve a kiadvány digitalizálását
és ily módon történő többszörözését, nyilvánossághoz közvetítését –
szigorúan tilos.*

A kiadó könyveit kedvezménnyel megrendelheti webáruházunkban:
www.mora.hu

© Kertész Ákos jogutóda
© Trend Kiadó, 2024

első rész

*Ehess, ihass, ölelhess, alhass!
A mindenséggel mérd magad!*

(József Attila)

Makra Ferenc pestlőrinci lakost (valamint négy társát, ugyancsak pestlőrinci lakosokat) húsvét hétfőjén hajnalban letartóztatta a rendőrség. Egyheti vizsgálati fogság után Makra kiszabadult, négy társát azonban átadták az ügyészségnek, maga még ugyanezen a napon, a húsvétot követő második hétfőn, becsomagolta holmiját egy kis méretű papírböröndbe, egy második világháborús kenyérzsákba s egy spárgaszatyorba, és elhagyta a szülői házat. Másnap, kedden, önkényesen kilépett a gyárból, ahol, leszámítva a katonaéveit, inaskora óta megszakítás nélkül dolgozott, s ezzel megkezdődött Makra Ferenc rendhagyó élete és egyben szívós és lankadatlan küzdelme is azért, hogy sorsát visszafordítsa a szélesebb meder felé, melyben az emberek nagy többségének élete folyik.

A szóban forgó fiatal emberek húsvétvasárnap reggel találkoztak az evangélikus templom hátsó bejárata, a nyilvános vizelde és Angelov Tódor kiérdemesült bolgárkertész Nimfa nevű kocsmája között elterülő, parkosított háromszög közepén, különböző formájú és illatú kölnivizes üvegekkel a zsebükben. (Húsvét hétfőjén dolgoztak, így került sor vasárnap a locsolásra.) Makra tízperces késéssel érkezett, mert a menyasszonyáék portáját útba ejtve megvárta, míg Szanyi Zsuzsa bátyja, Gábor elindul, akkor előjött a sarok mögül, gyorsan

beköszönt Szanyiékhoz, és meglocsolta a lányt, mert nem akart a baráti társasággal (esetleg ittasan) visszatérni, viszont a menyasszonya húsvéti köszöntését nem mulaszthatta el. Mikor azonban délelőtt a társaság Szanyiék elé érkezett, nem engedték el a fiúk (leginkább maga Szanyi Gábor, jövődő sógora hangoskodott), Makra, hogy az utcai szóváltást elkerülje, inkább engedett az erőszaknak, bement, de míg a legények meghintették a Zsuzsa haját, rosszkedvűen félrehúzódott, kiteve magát a piszkálódásnak, hogy vajon miért engedi át a Makra Ferkó az elsőbbséget a menyasszonyánál. Zsuzsa a segítségére sietett, és elárulta, hogy az első locsolója igenis Makra volt, s ezzel Makra végképp a csipkelődő megjegyzések keresztútjába került. Mivel szinte betegesen iszonyodott a feltűnés minden formájától, s hogy bármi módon a társaság középpontja legyen, a heccelődést előbb félszeg, elnézést kérő mosollyal, majd mogorván, hallgatagon tűrte (visszavágni nem tudott, ám a védekezés módját is rosszul választotta meg, mert minél csökönyösebben hallgatott, viselkedése annál inkább elütött a többiétől, tehát annál feltűnőbb célpontot nyújtott). Tizenegyor a társaság a kölnitől s az édes likőröktől émelyegve bevonult a kocsmába, hogy sörrel öblítsék le a szirupos ízeket, közben Szanyi Gábort Makra hátravezette, hogy könnyítsen magán, mivel a gyomra felkavarodott, majd egy fél deci rumot diktált belé, s ezzel némileg rendbe szedte jövődő sógorát. Más említésre méltó délelőtt nem történt. Az ebédet mindenki családi körben költötte el, utána legtöbbjük aludt is egyet, majd öt órakor ismét találkoztak a vendéglőben, ahol este nyolcig több liter bort elfogyasztottak. Makra unatkozott. Becsületesen védte a bort, és szorgalmasan lökdöste a csontgolyókat a rehasztalon, akár a többiek, de se menni, se maradni nem volt kedve, ezért maradt, míg maradt a társaság, és

velük ment, mikor ők is fölkerelkedtek. A fiúk közben felcsíptek egy lányt, a szomszédos Pestimrérről valót, annak a javaslatára nyolckor elindultak az imrei kultúrházba, ahol állítólag tánczenekar játszott. A villamos innen csak többszöri átszállással és nagy kerülővel közelítette meg a kultúrotthont, ezért az egyenesebb gyalogos utat választották, hogy a benzinkút mellett lekanyarodva és keresztülvágva a kiserdőn, közvetlenül a kultúrház mögé kerüljenek. Makrát sem a lány, sem a tánczene nem vonzotta (ő az ilyen irányú igényeit a városban elégítette ki), de velük tartott, mert ha együtt kezdték a napot, úgy tisztességes, hogy együtt is végezzék.

Ami ezután történt, arról Makra még évek múltán sem tudott számot adni pontosan. Arra tisztán emlékezett, hogy *kedvetlenül* indult, szinte csak muszájból, s néhány lépéssel hátramaradt, a barátaik hangos röhögések közben fűzték a lányt, de a beszédjükből hozzá csak értelmetlen hangfoszlányok jutottak el, mikor később megálltak egy helyen, nem tudta, mi van, csak a visszafogott, izgatott hangokból érezte, hogy vitakoznak. Megállt ő is, nem ment közelebb, meg akarta várni, míg abbahagyják, és továbbindulnak, de a lány kiabált, hogy stricik, rekedt, rosszízű röhögés volt a válasz, és Makra gyanút fogott. A lány a kör közepén állt, nem is állt, forgott, de bár-hogy forgott, valaki mindenképp a hátába került, sápadtsága és a fiúk torz vigyora tisztán látszott a holdfényben; egyikük azt mondta, jobb, ha a nagysága nem ellenkezik, mert úgyis az lesz, amit ők akarnak. Makra nem szánta a lányt (ismerte, jóféle volt, úgy vélte, megérdemli, hisz ugyanezt akarta, ha nem is ilyenformán), nem mozdult, mikor a nőt az egyik legény hátulról megragadta, s letéperték (le kellett teperniük, mert a lány – hiába intették okos szóval – továbbra is ellenkezett), nem mozdult onnan, ahol először megállt, és nem emlékezett

rá, hogy többször *mondogatta volna* (ahogy a lány vallotta később), hogy eresszék, hagyják békében, annyi rémlett csak, hogy Szanyi egy megjegyzésére – azt mondta: ne játssza meg magát, meg hogy ne féljen, nem árulja el Zsuzsinak, vagy hasonlót – ő valóban azt felelte, hagyják békén, de azt saját magára, nem a lányra értette. A lány egy darabig forgott a négy férfi alkotta körben, aztán megpróbált kitörni, akkor kapták el, leteperték, le akarták húzni róla a bugyit, de a lány anynyira vergődött, ficánkolt, hogy nem lehetett, ezért szétfeszítették a lábát, és egyikük bicskával lefejtette róla a nadrágot. Mikor a cimborája kezében meglátta a bicskát, Makra gyomra összeszűkül, mert a bicska látványa a kifeszített, vergődő nő fölött zavaros képzeteket keltett benne, noha tudta, hogy ilyesmiről nincsen szó, de a kés láttán a lány is visítózni kezdett, s ettől Makrát valami szorongó ingerültség fogta el, közelebb lépett, és meglátta a holdfényben a lány széthúzott fehér combját, és arra gondolt, hogy el kéne mennie; vagy részt vesz a partiban (ehhez semmi kedve nem volt), vagy visszafordul, és nem bámészkodik, de nem bírta elszakadni a látványtól, a lány fehér lábától, meztelen hasától, ahogy puhán, kiszolgáltatottan rángatózott közvetlenül a penge alatt, s csak állt ingerülten, a visítástól sajgó halántékkal, mozdulatlanul. A fiúk azon vitakoztak, ki legyen az első (ezért vallották később, hogy ő akart először rámenni – Makra nem volt részeg, hihetetlen mennyiségű szesz fért belé, nem az alkohol hatására kavarodtak meg az emlékei, tudta, hogy hazudnak a fiúk, de a lány se mond igazat, mert ő nem akarta megmenteni; ezért hallgatott a rendőrségen, hogy az alhadnagynak az idegeire ment – csak elviselhetetlen volt a zaklatottság, a belső nyomás; Makra azért verekedett, mert a fiúk nem ütöttek vissza, mert hiába tartotta oda az arcát, hiába várta az ütést, nem

történt semmi sem, pedig joguk lett volna visszaütni), Makra egyszerűen nem bírta elszakadni a kiszolgáltatottság látványától, és mikor kíváncsian félretolta valamelyiküket, megasztították, és Makra odaütött, nem túl erősen, de fájdalmasan, azt várta, hogy akit megütött, visszaadja, várta a választ, kemény ökölcsapásokat vélt érezni az arcán, a mellén, a vállán; az előtte mozgó alakok megkavarodtak, izzadt, ordító arcok hajoltak az arcába, de senki sem ütött; egyszerre nem bírta tovább a várakozást, és valakit gyomron vágott, aztán egy másikat állon, aztán teljes zűrzavar támadt, az ökle járt, mint a dugattyú (de ő nem akarta a lányt megvédeni), csak annyit tudott, hogy meg kell szüntetni azt a látványt ott a földön, mert nem bírja elviselni, pedig nem szánta, büdös kurva volt, de annak a látványnak ott a lányhoz, akit ismert, nem volt többé köze, és teljesen lényegtelen volt, hogy személy szerint kinek a hasa fehérlik a holdfényben, mint ahogy az ellenséges testeknek, melyeken az ökle csattant, sem volt közülük többé a barátaihoz, de a tébolyult verekedőnek sem Makra Ferenchez (s ezt hiába magyarázta volna, úgysem érthette meg senki, sem az alhadnagy, sem a fiúk, de Zsuzsa sem, egyetlen élő embernek mondta el később, jóval később, több mint tíz év után, egy aszszonynak, aki megértette, de akkor már Makra semmit sem ért vele, mert közel negyvenéves volt, és belefáradt abba, hogy elfogadtassa magát az embertársaival).

Száznyolcvanöt centi magas, vállas és csontos, félelmes erejű ember volt, maga sem tudta, milyen erős, mert iskolás kora óta senkivel sem verekedett (ezt mondta később a rendőrségen is), nem mert megütni senkit, mert félt, hogy kárt tesz benne, szelíd, jóindulatú, sőt félénk, hallgatag embernek ismerték; ez volt az oka, hogy a társai nehezen ocsúdtak, de aztán védekeztek azok is, és nem gyúrták kenyérbéלבől őket sem, eltartott egy

darabig, míg Makra szépen lefektette mind a négyet, addigra neki is orrán-száján dőlt a vér. A lány eltűnt ezalatt. Makra körülnézett, és sietség nélkül visszafordult, nem gondolkozott azon, ami történt, nem is csodálkozott; megkönnyebbülten ballagott hazafelé, mintha sok esztendő szorongása, kedvetlen, visszafogott hangulata szakadt volna föl benne hirtelen, olyan nyugodt volt és kiegyensúlyozott. Otthon lehányta magáról a véres, szakadt ruhát, anyja sopánkodására nem válaszolt, belezuhant az ágyba, és percek alatt elaludt.

Fájdalmat akkor érzett először, mikor ébredt, és fordult az ágyban (a feje merő sajtós, homloka, ajka felrepedt, lába szára összerúgva, bordái nyilallnak minden lélegzetre), sötét volt még, a kutya magánkívül rázta a láncát, hörgött, vonított, s verték az ajtót, de nem a kerti kaput, hanem már a ház ajtaját, ezért őrröngött tehetetlenségében a láncon a kutya; anyja benyitott a másik szobából, a rendőrség, mondta rémült és szemrehányó hangon; Makra figyelt, ő is hallotta, de nem hitte, a haverok szeretnének törleszteni, gondolta magában, aztán nehézkesen, sziszegve fálnak fordult, úgy szólt vissza, hogy ne tessék bedőlni nekik, tessék csak lefeküdni nyugodtan; de az öregasszony végül is beengedte a dörömbölőket. Rendőrök voltak.

Makra némán, készségesen öltözött (csak a mozdulataira ügyelt, ne látszódjék, hogy minden tagja fáj), anyja hirtelen összepakolt valami húsvéti maradékot, s a kezébe nyomta, Makra eltette, s ment engedelmesen a rendőrök előtt. A fiúkat már összeszedték. Míg ők gyilkolták egymást a kiserdőn, a lány fogta a bugyit, még a bicskát is magával vitte bűnjelnek, amivel a nadrágját lefejtették róla (s amit Makra kirúgott a haverja kezéből még a verekedés elején), és azonmód megtépázva, véresen (mert a verekedés hevében véletlenül meg is

taposták a fiúk), a szétszabdalt bugyit lobogtatva beszaladt a lőrinci rendőrőrsre, bár az eset Imre határában történt, s maga a lány is pestimrei illetőségű volt, tudta, mért jön ide: itt még nem ismerték, de amott, Pestimrén, alighanem meg se hallgatták volna. Makrát külön kezelték a lány vallomása alapján, a Mosonyi utcában sem tették egy zárkába a fiúkkal; a cellatársai pedig nem álltak vele szóba, mert a híre valamiképp előtte járt (az ugyanis, hogy a társait ő buktatta le). Makra sem szólt senkihez, a méltatlan vád először meghökentette, aztán fásult, komor hallgatásba süllyedt, és ugyanolyan némán és makacsul, ahogy a képébe vigyorgó zsebes szeme közé nézett, mikor az spiclinek titulálta, ugyanolyan makacsul nézett vissza az alhadnagyra is, nem tudom, mondta, nem tudom, miért tettem, és ennél többet nem bírt kipréselni belőle senki se; a nyomozó se, a lány sem, akivel aztán szembesítették (és aki előtte is megismételte, hogy Makra több ízben felszólította a barátait, hagyják őt békén, engedjék futni, s csak azután ütött – nem emlékszik, felelte, hogy ezt mondta volna, lehetséges, de nem emlékszik rá), az alhadnagy ordított, hogy akkor erőszakos nemi közösülés kísérlete és súlyos testi sértés vádjával átadja az ügyészségnek, mert akkor a társainak van igazuk, akik azt vallották, hogy ő akart elsőnek rámenni a lányra, és ezért verekedett. Makra nyugodt, szenttelen hangon ismételte el, hogy nem érdekelt a lány, kezdettől fogva oda se figyelt, se megerőszakolni, se megvédeni nem akarta, és nem tud számot adni arról, ami történt. Nem, nem volt részeg, tiltakozott a kihallgatáson, egyszerűen rájött valami, és ütnie kellett, nem tudja, miért. Amint lompos tartással, lógó végtagokkal állt az asztal előtt, az alhadnagy úgy látta, hogy minden valahogy célszerűtlenül túl van méretezve ezen az emberen (s ez valami megindító félszességet

kölcsönöz neki; ahogy termetét, izomzatát, hajának túlzott feketeségét, fogsorának túlságos fehérségét, megjelenése fel-tűnő arányait leplezni igyekeznek, és mintha maga is érezné, hogy egész lénye alkalmatlan erre a szerepre, melyet magára vállalt, ezért olyan, mint aki szűk ruhát visel, és fél, hogy az egy elsietett mozdulatától szétreped), ettől az egész ember el-esettnek, kiszolgáltatottnak tűnt az alhadnagyszemében, s valami belső egyensúlyzavart érzett rajta, amitől – bár meg volt győződve róla, hogy ártatlan – mégis gyanított, hogy valamiben hazudik, valamit tagad. A nyomozó nem volt rossz emberismerő, csak buta volt, és nem fogta fel, hogy Makra sokkal józanabbul, sokkal tudatosabb számításokkal tervezte meg idáig minden dolgát, az egész életét, hogysem hajlandó lett volna észszerű magyarázatot adni (vagy akár csak elfogadni) a dilire, a vasárnap éjszakai észszerűtlen rohamára, csak a tényként kezelhető eseményeket volt hajlandó számba venni, s amit maga sem értett, arról nem is beszélt.

A vizsgálat eredménye nem érdekelte, s közömbös volt számára, lecsukják-e vagy kiengedik; a kisztílű közbűntényesektől, garázdáktól, tolvajoktól, orgazdáktól zsúfolt zárkában töprengve guggolt órákon át (az első napokban még bele akartak kötni a cellatársai, Lópófának, Góliátnak vagy egyszerűen Spiclinek szólították, de Makra nem reagált, aztán nem vették észre többé, mert féltek tőle, híre jött valamiképp, hogy négy keménykötésű legényt vert véresre egymaga), s ő a mocskos falnak támasztott háttal, maga elé meredve azt próbálta megfejtetni, hogy mi történt vele, mitől bokrosodott meg végül is; ezt tartotta egyedül fontosnak, mert ettől függött, mihez kezd, ha kiszabadul. Gondolatai járatlan úton bukdácsoltak, mert hasonló rohamot sohasem produkált még a szervezete, Makra józanságáról, reális elképzeléseiről, béketűréséről

volt híres az ismerősei között – a nyugis Makra, mondták róla munkatársak, haverok; s e józanság eredményeképp élete már most, huszonhat éves korában megoldódni látszott, Makra húsvét vasárnapján még elégedett ember volt, akit elérhetetlen álmok nem nyugtalanítanak. Élete célját csaknem elérte – nem volt rendkívüli cél, és nem sokban különbözött mások céljaitól –, valahol Pest környékén, a város közelében, de mégis jó levegőn, fák és kertek között (akár itt, Lőrincen) egy családi házat akart, de úgy döntött magában – ismét csak bölcsen és józanul számításba véve a férfitermészetet –, hogy a leszerelés után még vagy két évig legénykedik, jól kitombolja, kiszórazza magát, aztán megnősül, és a házat összehozza valahogy. A lány eredetileg nem volt kiszemelve, de tudta, ha eljön az ideje, lány is kerül, és került is, Szanyi Zsuzsa személyében, aki jómódú iparoscsalád gyereke volt, és tisztos hozománnyal rendelkezett, s a jövődöbéli apósával együtt már a háznak való helyet is kinézték. De az eljegyzésig, amint azt a katonaságnál elhatározta volt, legénykedni akart, mert a célja közel lévén, úgy érezte (bár kimondatlanul), hogy ha megépíti a házat, valamiképp be is fejeződik az élete, s utána más dolga már nem marad, mint hogy békén pergesse a napjait, heteket, éveket, akár az öregasszonyok az olvasót, míg a szemek el nem fognak. Ezzel a rohammal azonban a sors váratlanul közbeszólt – erre is töprengései közt, a sitten jött rá Makra –, váratlanul és ostobán, mert Lőrincen nem mehet vissza többé, s jószerivel a gyárból is, ahol a másik négy társa közül hárommal együtt dolgozott, ki kell lépnie, csak olyan helyen folytathatja az életét, ahol semmit sem tudnak róla, mert a húsvéti eset nem igazolható, nem tudott rá mentséget maga sem. Ez az egyetlen értelmes dolog, vélte, amit tehet, bár mindenki észszerűtlennek, értelmetlennek tartja majd, de Makrának a Mo-

sonyiban volt rá ideje, hogy végiggondolja, amit elhatározott. Tudta, hogy a lőrinci közvélemény szemében magától értetődő lesz, ha egészséges fiatal emberek partiba dobnak egy rossz kurvát – sőt, ez volt a nyugtalanító, ő maga sem talált ebben semmi kivetnivalót –, és hogy az esetre fény derült, ezt inkább pechnek tekintik, mint bűnnek, és megbocsátják a férfiak, akik maguk is követtek el hasonlót (vagy szívesen elkövettek volna), és az asszonyok, menyasszonyok, akik az ilyenfajta nőket szenvedélyesen gyűlölik, de hogy ő egy ilyen cafat végett (akár mert első akart lenni, akár mert a védelmére kelt) összeverje a barátait, gyerekkori pajtásait, és végül rendőrkézre juttassa őket (amit pedig Makra akarattal meg nem tett volna semmiért), ezt nem bocsátja meg néki senki sem. S ha mégis, mert minden megeshetik, őt akkor sem tartják többé normális embernek, hanem különnc, csudabogár lesz minden élő ember előtt, aki ismeri, s még csak meg sem lepődhet rajta, mert hús-vét óta maga is gyanakodva, bizalmatlanul figyeli saját magát, híres nyugalma, biztonságérzete elveszett, s néha úgy tűnik, komolyan számolnia kell azzal, hogy valamiért elüt az emberek többségétől, pedig ettől félt, ettől menekült, mióta az eszét tudta.

Makra fekete volt, vadul és tolakodóan fekete, sűrű, erős szálú haja, sötétkreol bőre miatt kisebb korában cigánynak csúfolták a pajtásai, amit a különben békés természetű, szelíd gyerek dühkitörésekkel, sőt sírógörccsel fogadott, s minden áldozatra hajlandó lett volna, hogy elnyerje a szerencsés, átlagos külsejű fiúk kegyét, noha tudta, hogy semmi köze a cigányokhoz: anyai nagyapja Zsernica Milán crnagorác, azaz montenegrói születésű volt, aki a közös K. u. K. hadsereg katonájaként került Pestre, majd Lőrincen ragadt, s ő, a legidősebb fiúunoka, Zsernica nagyapára hasonlított, de ezzel sem véde-

kezhetett, mert bár a cigányt lenézték és gúnyolták, mégis valahogy a hazai faunához tartozott, akár a megszokott bolha a szalmazsákban, senki sem érezte idegennek; a montenegrói Milán Zsernica unokáját azonban (ha származását meggondolatlanul hangoztatná) az idegennek kijáró tartózkodás venné körül, s ettől Makra jobban irtózott, mint a leplezetlen megvevéstől. Ez az állapot később, a zsidózások idején rosszabbodott; feltűnő, tehát idegenszerű külseje miatt attól tartott Makra, hogy egyszer még zsidónak nézi valaki, s félt, hogy nem volna képes védekezni ellene, mert előfordult már, hogy hazug váddal szemben nem tudta megvédeni magát (egyszer lopással vádolták, s tudta, hogy a tanító vallatás közben az arcát figyeli, hazudik-e; Makra ártatlan volt, de attól a tudattól, hogy gyanúsítják, és az arckifejezésétől függ, hisznek-e neki, elvörösödött, szemét lesütötte, és dadogni kezdett), hiába mondaná, hogy nem vagyok zsidó, a szeme közé röhögnének, hazudsz, mondanák, zsidó vagy, és kész, s ezért, ha társai zsidóztak, nem mert kedve szerint hallgatni sem, s mértéktartóan bár (nehogy a hangoskodás keverje gyanúba), velük zsidózott maga is.

A katonaságnál ismét bajba keverte ez a Zsernica nagyapa, mert határőrként a déli határra került, itt meg azzal szolgált rá a környezete megkülönböztető érdeklődésére, hogy rokonai éltek Jugoszláviában, s a politikai tisztnek nem tudott szabatos választ adni arra, hogy mit tenne, ha valamelyik kinti rokonával találná magát szemközt egy harccselekmény során; Makra konokul ragaszkodott ahhoz, hogy ez sose derülne ki, mert nem ismeri egyetlen rokonát sem odaátról, a nevüket se tudja. A tiszt ezzel a válasszal elégedetlen volt, tovább firtatta, hogy ha mégis ismerné valamelyiket, ha már találkozott volna egyikkel, akkor mi volna... Makra dühbe jött, s azt felelte, hogy

ha a Mari néninek pöcse volna, ő volna a János bácsi, mit tudja ő, hogy mi volna, ha másképp volna; a tiszt elröhögte magát, de Makráról nem szállt le, gyötörte további két hónapig, még-hozzá a bajtársak előtt, mert az volt a véleménye, hogy Makra ingadozó magatartását csak a közösség ereje szilárdíthatja meg; így Makrából szám lett, attrakció, egy szalmabábut állítottak fel neki (az egység, akár a színházban, félkörbe telepedett), és a tiszt a bábu nevében elkiáltotta magát, hogy „ne lőj, Makra Ferenc, én a te rokonod vagyok!”; Makra visszaordított parancs szerint, hogy „hiába vagy a rokonom, az imperialisták kutyája vagy!”, s a szalmabábuba géppisztolysorozatot eresztett. E nevelő célzatú mutatvány után béketűrően mosolygott, mint az idomított cirkuszi teve, pedig nehezen tartotta ki azt is, ha az érdemeiért irányult rá valahol a figyelem; jutalom és büntetés Makrának egyforma gyötrelmet okozott, mert jóformán kamaszkora óta kényelmetlenül érezte magát a saját bőrében is, és szégyellni valónak hitte nagyra sikerült, hajlott természetét, csontjait és izmait, fekete haját, túl hosszú karját és túl széles tenyerét; a szereplés minden formájától rettegett, és inkább tűrte a megszegyenyítést vagy ugratást a végletekig, mintsem ellenállásával tetézzé vagy éppen provokálja; nem a katonai bürtöntől félt akkor sem, nem a büntetéstől, meghurcolástól, még csak a főbelövéstől sem (attól: a haláltól félt a legkevésbé), hanem hogy elővezetik és elvezetik, és vallatják, és foglalkoznak vele, és nem lesz vége, se hossza a kényszerű szereplésnek; így viszont – remélte –, ha a cirkuszt békésen elviseli, megunják a röhögést, és hamarosan szabadul. Mert a bajtársak, persze, röhögtek, mert minél veszélyesebb volt a szolgálat odakinn, annál jobban röhögtek minden hülyeségen idebenn; a szolgálat pedig egyre veszélyesebbé vált. A jugók elszántak voltak és leleményesek, s a katonák arról suttogtak,